

Gelin hamamı

O SMANLI toplumunda neslin devâmını, yeni kuşakların yetiştirilip topluma katılmasını sağlayan âile birliği, her zaman çok önemsenmiştir. Türk hamamı etrâfında şekillenen geleneklerin bu yöndeki temâyüzünü anlamlandırmak bu sebeple çok önemlidir Kadın hamamları, geleneksel toplum yapısında son

derece etkin sosyalleşme mekânları olarak kabul görülmekle birlikte, âilenin temeli kadınlarımızla alâkalı birçok duygu ve durumu göstermek bakımından elverişli bir ortamdır.

Gelin hamamı âdeti düğün öncesi gelin için son hazırlıkların, gelinin düğüne hazırlanması için yapılan faaliyetlerin bütünüdür. Gelinler düğünün yegâne odağıdır; bütün hazırlıklar

geline göre yapılır, işte bu sebepten gelinin, âdeta seyredilecek bir sanat eseri hâline gelene kadar, süslenmesine özen gösterilirdi.

HAMAMA HAZIRLIK

Gelin hamamı, düğünden bir gün önce kız tarafınca tertip edilir. Bütün bir merâsimin müsebbibi gelin kızın bütün hazırlık süreçlerini; düğün sâhibi,

(üst) Bakır hamam kazanı, XIX. yüzyıl.
(orta) Sedef kakmalı nalın, XIX. yüzyıl.
(alt) Hamam taşı XIX. yüzyıl.

komşu ve yakın akrabâ kadınların topluca yıkanmalarını, saç ve vücut bakımı yaptırmalarını, verilen ziyâfetleri ve renkli eğlenceleri içeren bir seremoniler bütünüdür.

Eski devirlerde gelin hamamı için çarşı hamamlarından biri tamâmen kirâlanırdı. Buna “hamam kapatmak”

da denirdi. Genellikle hamama birlikte, toplu olarak gidilirdi. XVI. yüzyıl gravürlerinde gelin hamamı alaylarının detaylıca resmedildiğini görmekteyiz.

Hamamda fiskiyeli havuzun yanına Kütahya veya İznik saksılarda nâne, fesleğen, ıtır gibi kokulu bitkiler konur, mâdenî buhurdanlıklarda yakıldığı zaman güzel kokular çıkartan öd ve günlük ağacı yakılırdı. Misâfirlere, Beykoz gülâbdanlarından gül suyu ikram edilirdi.

Kahve ocağı bölümünde bakır cezvelerde Türk kahveleri pişirilir, misâfirlere zarflı porselen fincanlarda ikram edilirdi, şerbet sürâhilerinde şerbetler, sinilerde mevsimine göre çeşit çeşit kuru yemişler olurdu.

Hamam soyunmalık-câmegâh bölümünde oturtulan gelinlik kıza özel olarak hazırlanmış hamam cübbesi giydirilir, başına kırmızı duvak atılırdı. Gelin bir kolunda hamam anası diğer kolunda natır, arkalarında misâfirler onları tâkip ederdi.

Gelin kıza ve arkadaşlarının ellerine kına yakılır, gelinin sağ avcu içine kına tasında yakılan kına konur, kına üzerine bir altın lira bastırılıp ipek mendil ile bağlanırdı. Yine bu esnâda mâniler söylenirdi. Törensel bir şölene dönüşen bu geleneği sâdece seyretmek için bile yabancı misâfirlerin hamama doluştuğu çok olurdu.

HAMAMI EŞYASI

Günler öncesinden başlayan gelin hamamı hazırlıkları, hamama dâvetli kadınlar için de çok önem arz etmekteydi. Gelin hamamlarına gelişte kadınlar en güzel hamam takımlarını getirirlerdi. Özel işlemeli bohçalar, nalınlar, havlular sâhibinin zenginliğini ve zevkini yansıtırdu.

Hamam bohçasında, hamam kazanı (kirdenlik veya badya), havlu takımı, hamam cübbesi, nalınlar (takunya), pamuklu ve ipekli dokumalardan yapılmış Bursa işi peştamal (futa), temiz çamaşır, sabunluk, hamam taşı, su taşı, kına taşı, el aynası, tarak, sürmedanlık, sabunlar, kokulu yağlar, hamam kesesi, tül bent ve yemeni gibi eşyâ bulunurdu.

Hamam raht, takım olarak bir gömlek ve iki havlu ve hamam bohçası ve yer döşemeliğinden (sedir örtüleri)

oluşurdu. Havlular bir çift baş ve vücut havlusundan ibâretti. Makrama adı verilen havluların İstanbul işi olanları ve işlemeli Bursa havluları daha çok rağbet görürdü. Yıkandıktan sonra genellikle uzun olan saçlar kurulanır ve yemenilerle örtülürdü.

Kirdenlik veya badya denen hamam kazanları, bakır üzeri kalay kaplı olurdu. Hamama giderken hamam eşyâsı içinde taşınır, hamamda yıkanırken ters çevrilip üzerine oturulur, gerektiğinde su taşımak için ve son olarak da eğlence sırasında, darbuka olarak kullanılırdı. Sabunlar, kıldan denen bakır kaplarda taşınırdı. Islak sabunun suları aksın diye kıldanların alt kısmında küçük delikler vardı.

Geline bu güne özel oldukça yüksek yaklaşık 25-30 cm yüksekliğinde sedef kakmalı ahşap veya düşük ayar gümüş veya pirinç kaplamalı, tercihen Şam işi ahşap nalınlar giydirilirdi. Edirne yöresinde çingeneler çeyizlerinde üzerinde hareketli kuşlar olan oldukça yüksek ve gösterişli nalınları hazırlar ve gelin hamamı merâsiminde bunları giyerdi.

Gelin kız, hamamın en güzel kurbanında yıkanırken arkadaşları mâniler söyler, bu esnâda görevliler tarafından gelin şerbeti dağıtırdı.

Yıkanmayı tâkiben başına, sırtına, vücûduna ayrı ayrı sırmalı havlular sarılan gelin, câmegâh bölümüne getirilir, büyüklerin ellerini öper, hayır duâlarını alırdı. Diğer misâfirleri eliyle selamlardı.

Maddî imkânlar nispetinde gelinin üzerine çil çil paralar saçılır, genç kızlar kısmetlerinin açılması için çeyiz sandıklarında saklayacakları bu paraları kapmaya çalışırlardı. Hoca hanımlar tarafından duâlar okunurdu.

Gelinin çeyizinin bir bölümü hemen burada açılırdı. Çünkü çeyizler, gelinden sonra en çok merak uyandıran, izlemesi en zevk veren şeylerdi. Gelinlik, genç kız tarafından büyük bir sabır ve özenle yapılan el işlemesi para kesesi, saat kesesi, tarak kesesi, özenle işlenmiş çamaşır, havlular, namaz seccâdesi, evde yâhut mutfakta ya da diğer işlerde kullanılacak örgülerden vs oluşan çeyiz takımı, halk kültürü açısından da hâlâ özel bir yere sâhiptir.

Yemekler yenir, eğlence olarak

D. Morelli, Banyodan Döner Sultan.

çalğı ve rakslar çengiler tarafından yapılıp, alaturka mûsikî ile devam ederdi; merâsim akşam ezânına kadar sürerdi. Hamamdaki görevlilere, çengilere bahşişler dağıtılırdı. Gelin hamamı olduğu vakitlerde çocuklar için susamcı arap bacı, şekerci, muhallebici, yemişçi gibi satıcılar da hamamın önünde yer kaparlardı.

İSTANBUL'DA GELİN HAMAMI MERÂSİMİ

İstanbul folklorunda gelin hamamlarının ayrı bir yeri vardı. Gelin hamamları için, yaşanan bölgeye en yakın kadın hamamları seçilmekle beraber, özellikle tercih edilen Sultanahmet'teki Haseki Hamamı, Kazasker Hamamı, Çinili Hamam gibi gözde hamamlar da vardı.

Sâdi Yâver Ataman, Türk İstanbul adlı eserinde, gelin yıkanırken söylenen ezgilerin, türkülerin yeni kurulacak âilenin mutluluğu için gerekli olduğunu,

gelinin yıkandıktan sonra göbek taşının çevresinde üç kere dolaştırıldığını, sonrasında hamam taslarıyla başından üç kez su dökülmesini tâkiben bakır tas içinde geline şerbet ikram edildiğini anlatmaktadır. Kına yakıldığı vakit, gelinin sağ el avuç içi ve sağ ayağına kına sürmenin uğur getirdiğine inanılırdı. Geline kına yakılması âdeti, ana olma çağını idrak etmiş olmanın kutsallığına bir işâret olarak kabul edilmekteydi.

Günümüzde gelin hamamı âdetlerinin Kütahya, Afyon, Bursa gibi şehirlerde kısmen de olsa devam etse de eskiden kullanılan ve hepsi birer zarâfet ve estetik ürünü olan hamam eşyasından birçoğunun günümüzde unutulduğunu görmekteyiz. İstanbul gibi büyük şehirlerimizde birtakım târîhî hamamlarımızda gelin hamamı olarak düzenlenen turistik eğlencelerin kültürel dejenerasyon olmaktan öte gidemediği de açıktır.

KAYNAKÇA

- ❶ Demirkol, A. S., Gök, M., *Suyun Binbir İmgesi, Eski İstanbul Yaşantısında Su- Ab- ı Hayat Geçmişten Günümüze İstanbul'da Su ve Su Kültürü*, Korpus Yayıncılık, 2010, s. 77-81.
- ❷ Abdülâziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri*, Tarih Vakfı Yayınları, 2002, s. 299-306.
- ❸ Delibaş, S., *Osmanlı Sarayı ve İstanbul'da Berberlik Kurumu-Hamam*, Topkapı Sarayı Müzesi, 2006, s. 69-76.
- ❹ Haskan, M. N., *İstanbul Hamamları*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, 1995, s. 10-16-25-37.
- ❺ Koçu, R. E., *Osmanlı Padişahları*, Ana Yayınevi, 1981, s. 152-157.
- ❻ Refik, A., *Onikinci Asr-ı Hicri' de İstanbul Hayatı*, Enderun Kitabevi, 1988, s. 262.
- ❼ Sezer, S.- Özyalçınar, A., *Bir Zamanların İstanbul'u*, İnkilâp Yayınevi, 2005, s. 113-114.
- ❽ Taşçıoğlu, T., *Türk Hamamı*, Duran Ofset, 1998, s. 124-127.
- ❾ Ulumay, E., "Hamam Kültürü Üzerine", *Eski Tas Eski Hamam*, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 11-25.
- ❿ Tezcan, H., "Osmanlı Tekstilinin Tarihçesi", *Eski Tas Eski Hamam*, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 114-115.
- ⓫ Tezcan, H., *Osmanlı Tekstilinin Tarihçesi- Hamam- Osmanlı'da Yıkanma Geleneği Ve Berberlik Zenaatı*, Topkapı Müzesi, 2006, s. 30-31, 69-76.
- ⓬ Vatansever, H., "Hamam", *National Geographic Türkiye*, Ekim 2011, s. 91-109.

Kayseri işi gelin hamam tası, gümüş, XIX. yüzyıl.
Yükseklik: 5.5 cm, çap: 20.5 cm

